

Kent Hakkından Müştereklerimize Kentsel Muhalefet Tartışmaları: Sınırlar ve İmkanlar

The Urban Movements Debate, from Right to the City to Commons: Limits and Possibilities

Özlem ÇELİK

ÖZ

Dünyanın farklı yerlerinde bulunan birçok kentinde son onbeş yılda, emlak balonu yaratan ve belli sınıfların yaşam alanlarından zorla yerinden edilmesi ile sonuçlanan tepeden inme soylulaştırma projelerinden kentsel dönüşüm adı altında üretilen lüks toplu konut projelerine kadar neoliberal kentsel yeniden yapılanmaya şahitlik edilmekte. Bu geçtiğimiz süreç, yoğun ve örgütlü bir zeminde kaybedenlerce sokak protestoları ve çeşitli eylemliliklerle yanıtlandı. Yerinden zorla edilmeleri takiben, özelleştirmelerle kamuya ait ortak alanların da çitlenerek sermayenin kullanımına açıldığı bir sürece tanık olundu. Bu kez, bu alanların kullanıcıları, ortak alanlarını geri talep etmek ve de sermayeye terk etmemek için bu süreci işgal et hareketleri ile yanıtladı. Bu yazı, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşanan bu sürecin örgütlenme pratiklerini teorik bir gözle ele alarak, mevcut toplumsal hareketlerin imkan ve sınırlılıklarını Kent Hakkı ve Müştereklerimiz literatürü içinden incelemektedir. Bu imkan ve sınırlılıklar doğrultusunda, alternatif bir mücadele yapısının olasılıklarını tartışmaya açmaktadır. Yazı, çeşitlenen eylem biçimleri ve örgütlenme yapısının analizi ile eleştirel kentsel çalışmalar literatürüne katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar sözcükler: İkel birikim; kent hakkı; kentsel mücadele; müştereklerimiz.

ABSTRACT

In the last 15 years, many cities in different parts of the world have witnessed various facets of neoliberal urban restructuring, from top-down gentrification projects, to mass housing projects causing a real estate bubble, and the eviction of present dwellers. The response has often been street protests and other activities initiated by the dwellers. The same sort of eviction processes have been seen across the world, followed by the widespread privatization of common lands. The Occupy Movements have reacted to the privatization of common lands in many cities of the world. This paper is an analysis of the theoretical background of such movements and a discussion of the limits and possibilities of the Right to the City (RTC) and Commons literature. The aim of the article is to contribute to the literature of critical urban studies by analyzing different interpretations and providing an overview of how these varied conceptualizations shape activism.

Keywords: Primitive accumulation; right to the city; urban struggles; commons.

Yaşar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmir

Başvuru tarihi: 27 Mart 2017 - Kabul tarihi: 07 Ekim 2017

İletişim: Özlem ÇELİK. **e-posta:** ozlemcelik.mail@gmail.com

© 2017 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2017 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Kent hakkı kavramının ilk kullanımı Paris'teki 1968 öğrenci ayaklanmasının tam öncesinde Henri Lefebvre tarafından ortaya atıldı. Kent alanında bu zamana kadar göz ardı edilen kente yönelen yatırımlar ve kentteki sosyal yaşam ve kültürün sınıfsal temellere büründüğünü iddia eden Lefebvre, söz konusu dinamikleri kent hakkı kavramı kapsamında tartışmaya açtı. 2000'li yıllara kadar sessizliğini koruyan kavram, yaygın olarak yeniden kullanılmaya dünyanın farklı coğrafyalarında ve de birbirinden ayrı yürütülen çeşitli küreselleşme karşıtı hareketlerin bir araya geldiği Dünya Sosyal Forumlarında başladı. Kavram, ilk Forum'dan bugüne kadar sosyal adalet talebinin sloganı olarak hareketlerin ortak bir ekseninde bir araya gelmesi için kullanıldı. Porto Alegre'de yapılan Forum'da kavram ilk defa küresel bir düzleme taşınırken,¹ yine Porto Alegre'de yapılan beşinci Forum'da 700 aktivistin bilfiil katıldığı kent hakkı çalıştay gerçekleştirilmiştir.² 2007 yılında Amerika'daki Sosyal Forum'da mahalle örgütlenmelerinin Kent Hakkı İttifakı olarak bir araya gelip diğer toplumsal yeniden üretim alanlarını da kapsayacak biçimde yoksulların konutları ve kamusal mekanın ortak kullanımı üzerine ortak kampanyalarda yeniden karşımıza çıkmaktadır.³ Diğer taraftan kent hakkı tartışması kamusal alan kullanımının toplumun tüm kesimlerinin kullanımı önünde önemli ölçüde sınırlamalar getirmesinden beisle kamusal alanların kullanımı hakkı kapsamında yeniden tartışmaya açılmıştır.⁴

Bu yeni ittifakların kurulumunda, 2000 yılından itibaren konut piyasasının finansal yapıyla daha fazla eklemlendiği bir dönemin açılması ve bu eklemlenmenin ardındaki iki temel faktör olduğu iddia edilebilir. İlk dinamik, konutun kullanım değerinin yanında değişim değerinin öne çıkaran ve konut ediniminin salt barınma ihtiyacını karşılamakla sınırlı kalmayıp aynı zamanda konutun bizzat metaya dönüşmesinin önünü açan piyasa temelli bir konut finansman modelinin gelişmesidir. Eklemlenmenin ardındaki ikinci faktör ise düşük faizli-uzun vadeli ipotekli konut kredisi sistemi olan mortgage kredi şartlarının daha esnek hale getirilmesi, peşinatların düşürülmesi ya da tamamen ortadan kaldırılması ve kredi alacakların kredibilite sağlama şartlarında zayıflatma gibi yeni düzenlemelerdi. 2011'den itibaren farklı ve çok sayıda ülkede çeşitli ayaklanmalar ve halk hareketlerinin ortaya çıktığı bir dönemin de başlangıcı oldu. Bu hareketler bireysel kayıpların doğrudan yaşandığı konut balonunun patlaması krizine eşlik eden özelleştirme, ortak alanların kamuya kapatılması, mekânsal denetim ve polis kontrolünde artışın da büyük ölçüde etkisi ile 2011 öncesi 'kent hakkı' etrafında örgütlenen mücadelenin de farklı bir hatta geçmesinin arkasındaki itki oldu. Bu yeni hat, 'kent hakkı' gibi ama kent hakkı tartışması ölçeğinden

daha kapsamlı bir toplumsal katmanın taleplerini üretebileceği 'müştereklerimiz' tartışması ile örüldü.

Dünyada yaşanan bu dönüşüm Türkiye'deki kentsel mücadele biçimlerine de rengini vermeye başladı. Özellikle, 2004 yılından itibaren gündeme gelen kentsel dönüşüm projeleri, kentsel dönüşüm alanı ilan edilen mahallelerde örgütlü bir direniş ile karşılandı. Özellikle de 2010 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen Avrupa Sosyal Forumu'nun⁵ ana gündemi olan kentsel dönüşüm süreciyle yerinden edilmeler karşısında toplumsal muhalefet ve yerel direniş örgütlemeleri, bir süredir akademik ve politik alanda tartışmaların eksenini belirleyen 'kent hakkı' kavramının daha geniş çevrelerce tartışmaya açılmasını sağladı. Gezi süreci ile ise gündemimize giren müştereklerimiz tartışmasını anlamamız açısından da önemli bir başlangıç noktasını oluşturdu.

Bu yazı, güncel kentsel mücadele pratikleri ile gündemimizde yerini alan kent hakkı ve müştereklerimiz kavramsallaştırmalarının teorik arka planını tartışmaya açmayı hedeflemektedir. Bu iki kavram, kentsel mücadelenin farklı uğraklarında tartışmaya açılmaları ardındaki dinamikler, kavramların ilk ortaya çıkışı, yeniden tartışılması ve kent yazını ve politik mücadelede sunduğu imkan ve sınırlıklar bağlamında ele alınacaktır. Yazının ilk bölümü kent hakkı kavramını, ikinci bölümü müştereklerimiz kavramını ve de son bölümü bu iki kavramın bize sunduğu imkan ve sınırlıkları irdeleyecektir.

Kent Hakkı Kimin Hakkı?

Lefebvre, kent hakkı kavramını Kent Hakkı⁶ makalesi ve Kentsel Devrim⁷ kitabında ele alırken, bir yandan kent alanının sermaye birikimi için önemli hale geldiğini ifade etmiş, öte yandan sosyal yaşam ve kültürün de sınıfsal temellere oturduğunu ortaya koymuştu. Lefebvre bu kavramsallaştırma ile konut, sokak yaşamı, ulaşım biçimleri, ticari binalar ve kültürel yapılar gibi kapitalizmin sosyal ve kültürel dolaylımlarına karşı bir eleştiri ve sosyalist bir politika geliştirmeyi amaçladı. Bu politika, salt kültürel çalışmalar perspektifinden değil, yaşamın bu dolaylımlarını ekonomi-politiğe içkin bir şekilde ele alan ve kültürel çalışmaları da kesen bir eksen üzerine oturtulmuştu. Kent, herkesin beraber yaşadığı bir alan ve kentte yaşayanların kentsel politik yaşama katılabilirlikleri bir yer olarak tahayyül edilmişti. Bu tahayyülün ayrılmaz bir parçası olarak da kent hakkı kavramını ortaya atan Lefebvre, bu kavramın ifade özgürlüğü, oy kullanma gibi politik hakların üstünde bir hak olduğunu iddia eder. Böylece kentte yaşayanların kentin inşasında tam bir politik katılımı mümkün kılınacaktır. Lefebvre'in kavramsallaştırmalarını daha çok ideal bir kent tanımını temel alarak yapmış olduğundan sözünü ettiği kentlinin bilfiil katılımının örgütleneceği kent hakkı talebi çok daha soyut bir düzlemde kalmaktadır.

¹ Kuymulu, 2013.

³ Harvey, 2012; Smith, 2014.

² Osorio, 2006; Fernandes, 2007.

⁴ Mitchell, 2003.

⁵ İstanbul Kent Hareketleri, 2010.

⁷ Lefebvre, 1970/2003.

⁶ Lefebvre, 1968/1996.

Kent hakkı kavramı eleştirel akademik kentleşme alanından ve de aktivizminden Lefebvre'in kavramı ortaya atması ardından geçen otuz yılda büyük ölçüde yok oldu ve tartışma konusu olmaktan çıktı. Ancak 2000'li yıllarda kavram, kent merkezlerinde yaşanan kentsel dönüşüm ve soylulaştırma süreçlerinde yerinden edilmeye karşı karşıya kalan yoksulların kendi yaşam mekanlarında kalmaları ve tüm toplumsal grupların kamusal mekanları kullanabilmeleri temelinde yeniden gündeme geldi. Kavramın güncel kullanımını farklı yaklaşımlar tarafından benimsendi. Bu yaklaşımlar, (i) insan hakkı temelli kent hakkı kavramsallaştırması içinde kolektif politik bir hak olarak kent hakkı, diğer bir deyişle yaşamı örgütlenme temelli bir hak,⁸ (ii) kullanım ve değişim değeri tartışması kapsamında kent hakkı⁹ ve (iii) toplumsal ilişkiler içinden kaynak ve mekanların kurulum, dağıtım ve de kullanımını temel alan kent hakkı kavramsallaştırmalarını¹⁰ içerir.

Bu yaklaşımlardan (i) ilki insan hakkı temellidir. Hak temelli bir yaklaşım içsel olarak liberal bir yaklaşımda temellenmektedir. Örneğin, bireysel haklara (konut sahipliği hakkı vb.) ya da belli bir hakka (barınma, su, vb.) odaklanan bu yaklaşım kolektif bir yaklaşımı dışlama riski taşır. Bu risk, bireysel ve mülkiyet temelli çözümlerin önünü açabilir.¹¹

David Harvey 2008 yılında yazdığı makalesinde kavramı yeniden tartışmaya açmıştır. Böylece, kent hakkı kavramının bireysel hak temelli bir kavram olarak kullanılmasının ötesine geçebilmiştir. Harvey, kentsel ekonomik kaynakların kontrolünün ele geçirilmesi için yürütülen ortak mücadelenin bireysel vatandaşlık haklarının ötesinde olduğunu savlar. Yazıda, endüstriyel kapitalizmin tarihinde yapıyı çevreye yapılan yatırımın rolüne odaklanır. Bu rolün, özellikle sermayenin birikim fazlasının kentsel yapıyı çevreye büyük yatırımlar olarak yapıldığını ortaya koyar. Ancak, bu yatırımların aynı zamanda finansal sermayeye dayalı borçları silmek için kullanıldığını iddia eder. Bu nedenle, mülkiyet ve para sermayesi arasındaki ilişkinin kent hakkı kavramına yansması, kent hakkının finans sermayesini göz önüne alan küresel bir mücadele olması gerektiğidir. Harvey'in temel vurgusu aslen yapıyı çevreye yatırımın kontrolü üzerinedir. Harvey, insan hakkı temelli bir yaklaşımı başlangıç noktası kabul ettiğinden, ancak liberal yaklaşımın bireysel insan hakkı temelli yaklaşımının tuzağına düşmemek için kent hakkı talebini bireysel yerine kolektif bir hak olarak tanımlar. Ancak Harvey'in yaklaşımı hem bireylerin bireysel haklarını gözetirken, kent haklarının kolektif haklar altında ele alınmasını iddia etmesi bir çelişki yaratmaktadır. Kuymulu,¹² Harvey'in yaklaşımındaki bu çelişkiyi kolektif bireyselcilik olarak tanımlar. Bu tanımlamanın vurgusu hakların hem kolektif hem de bireysel olarak nasıl talep edileceğinin

ardındaki soru işaretine odaklanır. Bu nedenle, Harvey'in yaklaşımı kentsel süreçte birikmiş sermayenin demokratik olarak nasıl kullanılacağını aşamaz.

(ii) Harvey'e getirilen yukarıdaki eleştirinin kapsamlı bir çerçevesini kuran, kent hakkı kavramının ikinci kullanımı, değişim değeri odaklı olan bir kent hakkı kavramıdır. Bu yaklaşım, kent hakkı kavramını toplumsal ilişkilerin kurulumunun bir anı olarak yeniden yorumlar. Diğer bir deyişle, kentsel mekanda filizlenen temel mücadeleleri toplumsal ilişkilerin ekonomi-politiği üzerinden ele almaktadır. Bu yaklaşım, kent hakkını birey ya da kolektif bireyselcilik temelli haklar, ya da kentsel yayılmanın artı değerinin demokratik yönetimi ile sınırlı tutmaz. Farklı bir bakış açısıyla, kent hakkını Lefebvre'i izleyerek kentsel mekanın kullanım değeri ve kenti kullanan sakinlerinin haklarını talep etmesi üzerinden yeniden yorumlar.¹³ Bu yaklaşım Lefebvre'in kent hakkı kavramsallaştırmasına 'değer' kavramının eklenmesini önerir.¹⁴ Kapitalizmin temel çelişkinin kullanım değeri ile değişim değeri arasında olduğunu kabul eder. Ancak değişim değerinin kullanım değeri karşısında ayrıcalıklı bir konumda olmasının da kullanıcılar üzerinde baskı kurma aracı olan bir kapitalist strateji olduğunu savlar.

(iii) Kent hakkı kavramına son yaklaşım, Gough'un,¹⁵ Lefebvre ve Harvey'in kullandığı biçimiyle kent hakkı kavramını esasen temelde politik bir hak olmadığını iddia ettiği yaklaşımıdır. Gough'a göre, Harvey ve Lefebvre, kent hakkını yerel seçimlerde oy kullanma, mahalle forumu ve benzerlerine katılmak olarak değil, aksine yerel ölçekteki önemli ekonomik, sosyal ve kültürel süreçlere katılım olarak kavramsallaştırdıklarını ortaya atar. Ancak, bu öneriyi herhangi bir esasa dayandırmak için, ekonomik, sosyal ve kültürel süreçlerin somut olarak analiz edilmesine ihtiyaç duyar; ve bu sosyal süreçler politik haklara göre farklı bir düzendedirler. Gough, döneminde Lefebvre'in kavramı işçilerin toplumsal kaynaklar üzerinde hakimiyeti yerine haklar üzerinden tarif ettiğini iddia eder. Gough kavramın mevcut kullanımının dayandığı eşitlikçi bir kentleşme, çalışma hakkı, gerekli yerlere ulaşma hakkı, sağlık, eğitim ve konut hakkı gibi somut kaynaklar üzerindeki hakkı talep ederek ilerleyemeyeceğini öne sürer. Çünkü bu taleplerin, hangi kalitede iş, sağlık hizmeti ve konut gibi soruların yanıtını veremeyeceğini ve taleplerin bu nedenle zayıf kalacağını savlar. Gough'a göre bu sorular, yerel radikal politikaların somut finansal kaynaklarını, üretimin örgütlenmesini, mülkiyet biçimlerini ve ihtiyaçları dikkate almak zorunda olduğunu gösterir.

Gough,¹⁶ kentin demokratik sosyalizasyonu kavramına geri döner ve bu kavramla, bir tarafta üretimin bilgisini ve diğer tarafta ihtiyaçları geliştiren kolektif örgütlenmelerin ortak bir mücadele hattı örmesinin altını çizer. Böyle bir kavramsallaştırma, işçi sınıfının farklı kesimlerinin, hem

⁸ Harvey, 2012; Lefebvre, 1968/1996, 2014.

Mayer, 2009.

¹¹ Krş. Sadri, 2013; UN-Habitat,

⁹ Kuymulu, 2013.

2002a; 2002b.

¹⁰ Çelik, 2014; Gough, 2014; Smith, ¹² Kuymulu, 2013, s. 927-8.

¹³ Kuymulu, 2013. ¹⁴ Kuymulu, 2013. ¹⁵ Gough, 2014. ¹⁶ Gough, 2014.

üretici hem de kullanıcı olarak da katılımını sağlayacaktır. Harvey'in tartıştığı, 'kentleşme sürecini yeniden şekillendirmek için kolektif gücün uygulamasını gerektirir' savına katılırken, Harvey'in tüm bunları 'insan hakkı' olarak görmesine itiraz eder. Bu bağlamda, işçi sınıfının gücünün zorla elde edilen kaynaklar ve sermayeden alınan güç ile geliştiğini ve böylece niteliksel yeni toplumsal ilişkiler ve kaynaklar üzerinde hakimiyetinin geliştiğini ortaya koyar. Gough'a göre, bu, 'kent hakkı' sloganı yerine 'kent için halkçı planlama' sloganıyla ileriye götürülebilir. Gough, en temelde kent hakkı kavramını insan hakkı yani politik bir hak olarak değil, toplumsal ilişkiler içinde kaynakların ve mekanların nasıl kurulduğu, dağıtıldığı ve kullanıldığı soruları etrafında ele almak gerektiğini vurgular.

Kent hakkı tartışmasının önümüze açtığı bu üç bakış açısı 2000'li yıllardan itibaren yerel ve uluslararası eylemliliklerle örülen kentsel muhalefet ve mücadelelerin temel hattının kurulmasında önemli rol oynarken, yoksunlaştırmanın yoğun bir saldırı ile yaşandığı ve yerinden edilmenin sadece barınma temelli olmadığı 2010 sonrası yıllarda müştereklerimiz tartışması önemli bir gündem haline geldi.

Müştereklerimiz Tartışması: İkel Birikim'i Yeniden Düşünmek

Türkiye'de müştereklerimiz kavramının güncel kullanımlarının önünü açan en büyük etkenlerden biri, Gezi Parkı'nda başlayan işgal ve yaratıcı eylemliliklerin Gezi'den önce ve sonra dünyanın farklı coğrafyalarında benzer bir biçimde ortaya çıkmasıydı. Farklı amaç ve talepleri içinde barındırsa da Occupy Wall Street'ten, Tunus, Tahrir, Sao Paulo isyanlarına Taksim'deki deneyimin bir benzeri olarak meydanlarda toplanan halkın meydanı terk etmeden günlerce orada kalmakta ısrar etmesi ve dayanışmacı ekonomik ilişkilerle toplumsal yeniden kurmayı müşterekleştirme yoluyla deneyimlemesi bu zamana kadar bütünlüklü hareket etme kabiliyetinden yoksun kalmış ekoloji, feminist, emek, konut ve kent mücadelelerini de yanyana getirdi. Oysa kavramın tarihsel kökleri, kapitalizmin tarihi kadar eskilere uzanmaktadır.

Müştereklerimiz tartışmasının arka planı Marx'ın Kapital'de İngiltere kırsalındaki müşterekler olan mera, açık tarla ve otlakların, çitlenerek özel mülkiyete tabi tutulup topluluk kullanımına kapatılmasını konu etmesinde yatar. Dönemin çitleme hareketi toprağın metalaştırılmasının yanı sıra topraktan koparılarak, ortak varlıklardan yoksun bırakılanların emeğinden başka satacak hiçbir şeyinin kalmadığı yani işçileştiği süreçte kapitalist sistemin ikel birikiminin de miladi olacaktır. Marx'ta ikel birikim kavramı kapitalist üretimin gerektirdiği daha önceden birikmiş bir miktar sermayenin üretim sürecine katılmasına işaret eder.¹⁷ Marx, bu birikimi sermayenin gelişiminin önkoşulu olarak tanımlamaktadır.¹⁸

Marx ikel birikimi, üreticilerin ve üretim araçlarının birbirinden ayrılmasının tarihsel süreci olarak tanımlar. Marx'ın bu kavramsallaştırmasını yorumlayan iki temel tartışmanın ilki Lenin'in insanların üretim araçlarından ayrılması ve bunun tarihsel ve geçici olarak tarif edildiği 'tarihsel ikel birikim' yaklaşımıdır.¹⁹ Kavramın ikinci yorumu ise Rosa Luxemburg²⁰ tarafından geliştirilen ve ikel birikimin belirli bir zamana ve mekâna özgü olarak ortaya çıktığını iddia eder. Böylece kapitalizm farklı coğrafyalar boyunca oluşacaktır. Bu nedenle, Luxemburg'a göre, ikel birikim kapitalist üretimin hem önkoşulu hem de sürekliliğinin koşuludur.²¹ Bu tartışmalar kapsamında ikel birikim kavramı kapitalizmi anlamak için kavramın tekrarlayan karakteri ve de kapitalizme alternatif oluşturma anlamında geçim araçlarına doğrudan erişim hedefi ile de politik bir mesele olma²² temelinde ele alınabilir. Böylece, ikel birikim teorisi hem tarihsel hem de devamlı bir süreç olarak kavranabilir.

Buradan hareketle, ikel birikimin özgünlüğü Luxemburg²³ ve Amin'in²⁴ iddia ettiği gibi kalıcı bir birikim olmasında değil, daha karmaşık bir yapıyı önümüze seren, ikel birikimin kapitalizmin hem önvarsayımı hem de sonuçlarından biri olmasındadır. Önvarsayım olan ikel birikim, kapitalist ilişkilerin sonuçlarından birine dönüşürken diyalektik bir yol izler. Bu da Marx'ın 'toplumsal yeniden üretim sürecinin her önkoşulu aynı zamanda onun bir sonucudur ve sonuçlarından her biri de aynı zamanda onun bir önkoşulu olarak görünür'²⁵ savına dayanır. İkel birikimin kapitalizmdeki kurucu rolü yalnızca görünüşte ortadan kaybolmuştur, kendinin yeniden üretimi ile tekrar görünür olur, ancak bu 'askıda' kalma hali, ikel birikimin kapitalist toplumsal ilişkilerin üretilmesi sürecinin her anına içsel olarak gömülü olduğu gerçeğini değiştirmez. İkel birikimin kapitalist birikim içinde askıda olması kapitalist toplumsal ilişkilerin üretilmesinin iki temel veçhesinde görünür: el koyma (yoksunlaştırma) yoluyla birikim ve özgür emeğin sömürüsü yoluyla birikim.²⁶ Bu iki farklı görüngü yukarıda Marx'ın sözünü ettiği ve diyalektiğin temel prensibini kuran önkoşul ve sonuç arasındaki bağı kuran kapitalist toplumsal ilişkilerin farklı biçimleridir.

İkel birikim tartışmasının yeniden gündeme gelmesi ardında David Harvey'in²⁷ ikel birikimin tüm kapitalist birikimin temeli olduğu ve özellikle de kriz dönemlerinde yoksunlaşma²⁸ yoluyla birikim yani ikel birikimin tekrarlanması zorunluluğu vurgusu vardır. Harvey,²⁹ yoksunlaşma

¹⁹ Lenin, 1960.

²⁰ Luxemburg, 1963.

²¹ De Angelis, 2014, s. 92-93.

²² De Angelis, 2014, s. 94.

²³ Luxemburg, 1963.

²⁴ Amin, 1974.

²⁵ Marx, 1973.; s. 471.

²⁶ Bonefeld, 2014.

²⁷ Harvey, 2004.

²⁸ Mülksüzleştirme yoluyla birikim olarak çevrilmiş olan kavram bu makalede 'yoksunlaştırma' olarak kullanılacaktır. Çeviriye getirilen bu farklı yorum kolektif bir mülk olan alanların bir bireye ait olmaması nedeni ile basitçe sahip olunan bir mülkün artık sahibi olamama değil, kolektif kullanıma açık olan bir mülkün kullanımından yoksun bırakılmak anlamına gelmesi nedeni ile tercih edilmiştir.

²⁹ Harvey, 2004.

¹⁷ De Angelis, 2014, s. 95.

¹⁸ De Angelis, 2014, s. 95.

yoluyla birikimin sadece aşırı birikim krizini aşmak için tekrar etmekle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda birikimin de baskın biçimi haline geldiğini ortaya atar. Ancak bu devamlılık salt üreticilerin üretim ve geçim araçlarından ayrılmasına dayanmaz, aynı zamanda: toprağın özelleştirilmesi ve köylü nüfusların güç kullanarak dışarı atılması; çeşitli mülkiyet hakları biçimlerinin dışlayıcı özel mülkiyet ilişkilerine dönüşmesi; genel hakların bastırılması; emek gücünün metalaşması ve alternatif, yerli üretim ve tüketim biçimlerinin bastırılması; özellikle toprağın parasallaşması dahil olmak üzere değerlere el konulması; köle ticareti; borç sistemi ve son olarak kredi sistemi³⁰ pratiklerini de içerir. Harvey'e göre bugüne kadar yaşanan kamunun elinde olan sağlık, eğitim gibi hizmet ve mekanların özelleştirilmesi ve şirketleştirilmesi toplumsal müştereklerin çitlenmesi formunda yeni bir dalga olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹ Yoksunlaştırma süreçleri, küresel sistem içinde giderek daha da merkezi hale gelirken, geniş çaplı direnişler ve küreselleşme karşıtı hareketlerin de çekirdeğini oluşturan politik tartışma haline gelmiştir. Bu direnişler kuvvetli bir muhalefeti toplarken, geleneksel olarak sosyalist bir gelecek tahayyülüne dayanan işçi sınıfı mücadelesinden de radikal biçimde farklılaşır. Harvey'e³² göre, bu farklılaşma değişik mücadele hatlarından kurulurken, aynı zamanda da her direniş bir uğrak olarak alınırsa, içinde imkanları barındırdığı gibi iniş çıkışlar ve belirsizlikler de taşır.

Yukarıdaki tartışmayı takiben, ilkel birikimin güncel yorumlarının iki dinamiğe odaklanarak gündeme getirildiğini söyleyebiliriz: (i) kapitalist yeniden üretimin genişlemeci doğasından³³ ya da (ii) emeğin sermayeye tabi kılınmasının ardındaki araç olduğundan.³⁴ Bu iki dinamik, proleterleşmeyi odağına alır ve ilkel birikimi hem kapitalizmin bir önvarsayımı hem de sermayenin yeniden üretimi için gerekli bir unsur olarak görür.³⁵ Ancak, Bonefeld'e göre³⁶ yukarıda tartışılan yaklaşımlar ilkel birikimin kapitalist toplumsal ilişkiler için kurucu bir önvarsayım olduğuna hiç değinmez. Oysa, bu kurucu önvarsayımın kabulü bize aynı zamanda özgür ücretli emekçinin üretim araçlarından kopararak özgürlüğünü nasıl kaybettiğini gösterecektir.

Harvey, sermayenin kurulumunun önvarsayımı olarak ilkel birikimi analizlerinde tarihsel bir uğrak olarak tanımlarken, bu kurulumun sonuçlarının çeşitliliğine odaklanır. Ancak Harvey'in analizi önvarsayım olarak gerekli olan ilkel birikim ile ilkel birikimin yeniden üretilmesini iki ayrı süreç olarak gördüğünden, önvarsayım ve yeniden üretimin sonuçları arasındaki ilişkiyi diyalektik bir ilişki olarak görmez. Oysa, yukarıda da değinildiği gibi De Angelis ve Harvey'in ilkel birikim kavramsallaştırmalarını eleştiren Bonefeld, ilkel birikimin kapitalizmin ön koşulu ve onun genişletilmiş

anlamı olarak yeniden üretimin emperyalist bir sonucu olmadığını iddia eder. Bonefeld'e göre, ilkel birikim kavramı emeğin üretim araçlarından ayrılmasında temellendiğini iddia eder. İlkel birikimin sürekliliği ise, emeğin üretim araçlarından ayrılmasının yeniden üretimidir. Bu yeniden üretimin de sadece kapitalist toplumsal ilişkiler içinde olabileceğini savlar. Bu nedenle, emeğin üretimin araçlarından koparılmasını aşmayı hedefleyen politik bir örgütlenmenin zemini Marx'ın da iddia ettiği gibi üretim araçlarının kamusallaştırılmasıyla değil, toplumsallaştırılması yoluyla gerçekleştirilebilir.³⁷

İşgal et hareketleri ve müşterekleri geri alma temelli mücadeleler 2008 krizi ile birlikte tüm dünyada yaygınlaşmaya başladı. Yukarıda kent hakkı ve müştereklerimiz kavramsal tartışmalarının bize sunduğu izlerle, sermayenin kentlere yönelik bu yoğun ilgisi ve bu ilginin açığa çıkardığı krizlerin bedelini en ağır biçimde ödeyen emekçi sınıfların kurmaya çalıştığı yerel bir örgütlenmenin imkan ve sınırlılıkları bir sonraki bölümde tartışılacaktır.

'İşgal Et' ve 'Müştereklerimiz' Mücadeleleri: İmkanlar ve Kısıtlar

Kenti merkezine alan sınıf mücadelelerinin tarihi Paris'te 1789'dan bu yana 1968'in kent temelli hareketleri (Paris, Chicago, Meksika, Bangkok, Prag Baharı ve Madrid mahalle derneklerinin yükselişi) ve yakın dönemde de 1999 Seattle küreselleşme karşıtı hareketi takiben Kahire'nin Tahrir Meydanı'nda, ABD'de, Madrid'de, Barselona'da, Atina'da kitlesel protesto hareketleri, Meksika ve Bolivya'da devrimci hareketler ve ayaklanmalar, Buenos Aires ve Şili'de içerdiği farklı ayaklanmalar ile gerçekleşmektedir.³⁸ Bu hareketlerin tarihinde de görüldüğü gibi kent merkezli hareketler tek bir kentin merkezine sıkışıp kalmamış, farklı ülkelerin kentlerine sıçrayarak, direnişi dünyanın farklı coğrafyalarına yayabilme kapasitesine de sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Geçtiğimiz yıllara baktığımızda ise 18.yy'dan bugüne yaygın bir biçimde yaşanan kent merkezli hareketlerin bir başka biçimi olan 'işgal et' hareketleri³⁹ Türkiye'de de Gezi Parkı direnişi ile deneyimlendi. Kent hakkının talebi sloganıyla yola çıkan hareketler, işgal et hareketiyle müşterekler talebine doğru odaklanarak kaydırmışlardır. İşgal et ve müştereklerimiz mücadelelerinin ve de bu mücadelelerin teorik arka planını oluşturan kent hakkı ve müştereklerimiz literatürünün kısıt ve imkanlarını ele almak bize gelecek örgütlenme pratiklerine ve de bu örgütlenmelerin temellerine dair ipuçları sunacaktır. Kenti merkezine alan mücadelelerin yükselişe geçtiği anlarda hareketleri tarif etme, anlama ve gelecek mücadelelere miras bırakma çabası, son dönemde Türkiye'de yazılan çok sayıda makale

³⁰ Harvey, 2004, s. 36-37.

³³ Harvey, 2004.

³⁶ Bonefeld, 2014.

³¹ Harvey, 2004.

³⁴ De Angelis, 2001.

³² Harvey, 2004.

³⁵ Bonefeld, 2014.

³⁷ Bonefeld, 2014.

Goldstone, 2015.

³⁸ Harvey, 2013, s. 171-2; Milkman, ³⁹ Harvey, 2013, s. 172-3. Luce ve Lewis, 2015; Castells, 2015;

ve kitaptan⁴⁰ da anlaşılacağı üzere, çoklukla soyut düzlemde bir örgütlenme modeli geliştirmekte sınırlı kalmaktadır. Bu sınırlılık, yukarıda sözü edilen teorik olarak farklı bakış açılarının izinde dört temelde ele alınabilir: mesele-odaklı; reformist; ölçekler-arasılıktan yoksun ve anti-neoliberal ve krize-cevap temelli mücadeleler.

(i) Mesele-odaklı mücadele yapısı: Son dönem mücadelelerin belli bir mesele etrafında örgütlendiği ve de bu mesele sönmüldüğünde mücadelenin de zeminini kaybettiği görülmektedir. Böylesi bir örgütlenme yapısının ardında kitlesel örgütlenme pratiklerinin 1980'li yıllarda işçi mücadelesinin, neoliberalizmin toplumsal hayatı şekillendirmeye başlaması ile birlikte, sert müdahalelerle disipline edilmesinin payı olduğu söylenebilir. Belli bir mesele etrafında örgütlenmek karar alma süreçlerini hızlandırırken, meselenin süresi, mekanı, katılımcıları ile kısıtlı yani geçici bir örgütlenme yapısını da kendiliğinden kurmaktadır. Yeşil hareket, ucuz-bedava ulaşım, barınma hakkı talepli hareketler gibi belli bir mesele etrafında bir araya gelen örgütlenmelerden oluşan farklı hareketlerin oluşturduğu bir hareket bütünüdür. Bu; geleneksel sol, meslek örgütleri gibi örgütlenme yapılarının buharlaştığı anlamına gelmez, ancak daha dağınık bir yapılanmanın bir araya gelmesi olarak görülebilir. Böylece, mahalleliler, öğrenciler gibi meseleden doğrudan etkilenen bireyler bir grup olarak bir araya gelip kararı değiştirmek için farklı eylemliliklerle geçici bir örgütlenme kurarlar. Böylesi bir örgütlenme yapısı, sistematik bir sürecin parçası olan meselelere sınırlı bir karşı mücadele örgütlemesi bakımından sınırlılıklar taşımaktadır.

Son dönemde farklı coğrafyalardaki farklı ya da benzer meseleler etrafında örgütlenen grupların ortak bir mücadele hattı kurma çabaları olduğunu iddia edenler olacaktır. Ancak Harvey'in⁴¹ ortaya koyduğu gibi kenti merkezine alan direnişlerin tek bir amaç etrafında örgütlenmekten çok hareketlerin hareketi denilebilecek bir biçimle örgütleniyor olmasındandır. Kentsel toplumsal hareketlerin hareketleri olarak kavramsallaştırılması bu grupların taleplerinin haklar ve yurttaşlık/hemşehrlik temelli olmasından da beslenmektedir. Bu bizi aynı zamanda yazının başında bu çerçevede hakim bir şekilde kullanılan kent hakkı kavramı tartışmasına geri taşıyan altyapılardan biridir. Harvey⁴² kent hakkı kavramını bir bireyin ya da grubun kentte varolan kaynaklara erişim hakkından daha fazlası olan ve kentin yeniden yaratılmasını talep ettiğini vurgularak, bu kapsamda bir değişimin de ancak kolektif bir baskı ile gerçekleşebileceğini önerdiğinden kent hakkının da bireysel bir haktan çok kolektif bir hak olduğunu iddia eder.

Ancak bu kolektif hakkın hangi temelde inşaa edileceği ve yoksunlaşma yolu ile birikimin çalışan sınıfların farklı kesimleri için yarattığı farklı düzeylerde borçlanma, üretim yapacağı alanlardan yoksun kalma gibi farklı taleplerinin nasıl ortaklaştırılacağı bir soru olarak durmaktadır. Harvey, bu sorun alanlarını da daha tekil analizlerle aşabilme ihtimalimiz üzerinde durur ve bunun hazır bir formülü olmadığını inşaa edilmesinin gerekliliğini vurgular.⁴³ Hareketlerin hareketlerinin sınırlılıkları tartışmasında Harvey'in gözardı ettiği önemli bir nokta parçalı ve mesele odaklı bir birlikteliğin bir kolektif olarak değil insanlar toplamı olarak temellenmesidir. Bu yapının en berrak olarak görüldüğü örneklerden biri (mahalle) forumlardır. Forumlar, alternatif tartışma mekanizmaları ile her bir bireyin öznelliğini muhafaza etmek adına temsiliyet ve hiyerarşi gibi kavramları aşmayı hedeflemekte ancak belli bir politik hat etrafında kolektif hareket etmenin temel taşlarını örmekten de bu mekanizma nedeni ile uzaklaşmaktadır. Böylesi bir yapılanma yukarıda sözü edilen mesele-odaklı örgütlenme biçiminin tartışma alanı olarak kurgulandığından kolektif karar almanın gerekleri önünde de bir sınırlılık yaratmaktadır.

(ii) Reformist mücadele yapısı: Mesele odaklı mücadele yapısı beraberinde belirli talepleri getirmekte ve bu talepler görece acil reformlarla sonuçlanma potansiyeli taşımaktadır. Bu reformlar, anlık taleplere yanıt verme olasılıkları nedeni ile kapitalist bir toplumda ulaşılması daha kolay talepleri karşılayabilirler ancak önemli kısıtlara da sahiptirler. Öncelikle reformlar özünde anti-kapitalist olmak durumunda olmadıklarından sistem içi iyileştirmelerle örgütlenme kapasitesini aşındırma riskini taşırlar. Yukarıda söz edildiği gibi, talep yerine getirildiğinde örgütlenmenin bir arada olma temelini ortadan kalkması söz konusu olabilir. Belirli bir coğrafya ve zamanla kısıtlandırılmış reform talepleri gerçekleştirilmesi kolay olmanın yanı sıra her yerde ve her zaman geçerli olmayacakları için ciddi sınırlılıklar taşımaktadırlar.

(iii) Ölçekler-arasılıktan yoksun mücadele yapısı: Kent hakkı ve müştereklerimiz temelli mücadele pratikleri yerel örgütlenme kapasitesine vurgu yaparken üst ölçeklerde ortak bir mücadele yürütme potansiyelinin nasıl kurulacağı sorusuna yanıt bulmakta zorlanmaktadır. Bu son dönem tartışmaların karşı karşıya kaldığı açmazlardan biri ölçek sorunu olarak karşımıza çıkar. Ölçek sorunu, Harvey'in⁴⁴ de müştereklerimiz temelli mücadelede işaret ettiği sorun alanlarından biriydi. Harvey'e⁴⁵ göre her farklı ölçekte kaynakların yönetilmesi çeşitlilik gösterir. Bu nedenle bir ölçek için üretilen bir çözüm diğer ölçeklerde karşılığını bulmayabilir. Örneğin bir mahalle ölçeğinde ortak alanlar sorunu için üretilen çözüm(ler) üst üste eklenerek kent ya da küresel ölçekte aynı imkanları sunmazlar. Bu aynı zamanda her ölçekteki mücadele yapılanmasında da farklılıklar arz

⁴⁰ Farklı bakış açıları ile Gezi ayaklanması üzerine yazılar için bkz: Çakır ve Aktükün, 2015; Fırat, 2014; Göztepe, 2013; Kara, Karaduman ve Dinçer, 2014; Madra, 2015; Ögütüle ve Göker, 2014; Sönmez, 2013; Şengül, 2015; Tonak, 2013; Tuğal, 2013; Uluğ ve Acar, 2014.

⁴¹ Harvey, 2013, s. 175.

⁴² Harvey, 2013, s. 197.

⁴³ Harvey, 2013.

⁴⁴ Harvey, 2013, s. 120.

⁴⁵ Harvey, 2013, s. 120.

edebilir. Mahalle ölçeğinde küçük ölçekli dayanışma pratiklerinin kolektif örgütlenmesinden gelen deneyim aynı biçimi ile küresel ölçekte bir yapıya biçilemez.⁴⁶ Talepler ve örgütlenme yapısı yerele odaklandıkça farklı meseleler etrafında küçük ve geçici örgütlenmeler oluşmakta ve sönmölenmekteyken, ölçeklerarası deneyim aktarımının eksikliği ve üst bir ölçekte ortak bir mücadele hattı örmeye doğru strateji ve mekanizmalar geliştirilmekte güdük kalınmaktadır.

(iv) Anti-neoliberal ve krize-cevap temelli mücadele yapısı: Sözkonusu mücadelelerin yukarıda sözü edilen ortak bir hattın sınırlılığı neoliberalizm karşıtı ve kriz anlarında çözüme yönelik iyileştirici önlemlerle sınırlı kalmaktadır. Kapitalizmin varoluşunu sarsmayı hedef alan bir mücadele hattından çok refah devletini geri çağırın ve devletin düzenleyici rolünün daha etkin çalışması yönünde baskılar kuran bir mücadele yürütölmektedir. Bu mücadelelerin talepleri kamulaştırma talepleri ile sınırlı kalmanın yanısıra kamusallaştırma tartışmalarını da müştereklerimiz temelli bir siyasetle yeniden tartışmaya açmıştır.⁴⁷ Kamulaştırma talepleri sosyal devleti geri çağırın ve emek sermaye ilişkisini sermayenin aleyhine çevirirken, emeğin yeniden üretimi alanında görece daha geniş imkanların yaratılmasının önünü açan bir yaklaşımdır. Ancak böylesi bir yaklaşım yukarıda tartışmaya açtığımız ilkel birikim ve kapitalizmin kökenleri tartışmasını gözardı eden ve talepleri en fazla sosyal devletin sınırlarına kadar çeker. Kamusallaştırma tartışması ve bu tartışmanın potansiyelleri üzerine bir tartışma yazının devamındaki imkanlar bölümünde ele alınacaktır.

Bu kısıtların yanı sıra, kent hakkı ve müştereklerimiz temelli kentsel mücadelelerin örgütlenme kapasitesi anlamında sunduğu imkanlardan ve bu imkanların örgütleyebileceği bir kentsel mücadelenin yapısının nasıl olabileceğine odaklanacağız.

(i) Kent mekanın sunduğu imkan: İşgal et hareketleri üzerine Harvey⁴⁸ iki noktaya dikkat çeker. Bunlardan ilki, kent mekanının kendisinin böylesi bir ayaklanmanın örgütlenmesine imkan verecek fiziksel yapıya sahip olmasıdır. Bu fiziksel yapı, örneğin en temelde, kolay erişilebilir bir kent meydanının varlığıdır. Tam da bu mekânsal yapının sunduğu imkanın farkında olan siyasi irade de bu fiziksel imkanı ortadan kaldırmaya yönelebilir. Bunun en somut örneğini İstanbul'da 1970'li yıllarda güçlü olan işçi mücadelesi için tarihsel bir anlam taşıyan ve 1977 1 Mayıs'ında 34 kişinin hayatını kaybettiği Taksim meydanının önce miting alanı olarak kullanımına izin verilmesinin ortadan kaldırılması, daha sonra da meydanın yeni bir kullanım biçimine hizmet etmek üzere planlanması olduğu söylenebilir. 1780-1940 yılları arasında varlığını sürdüren Topçuoğlu Kışlası'nın modeli temel alınarak bir alışveriş merkezi yapılması planı

Gezi Parkı direnişinin ilk ateşini de yakmıştır. Bu çerçevede düşünüldüğünde, Harvey'in sözünü ettiği imkan, sadece böylesi bir mekanın varlığının kentsel mücadeleye alan yaratması ile sınırlı kalmamakta aynı zamanda kentsel mücadeleye imkan tanıyan bir alanın ortadan kaldırılması ve kentsel belleğin yok edilmesi de bir direniş örgütlemeye imkan tanımaktadır.

(ii) Kentsel ekonomiyi sekteye uğratma kapasitesi: Harvey'e⁴⁹ göre önemli olan ikinci nokta ise, siyasi bir protestonun etkinliğinin kentsel ekonomiyi ne derece sekteye uğrattığı üzerinden değerlendirilmesidir. Burada sözü edilen durdurma ya da engellemeler, küçük ama kayda değer kazanımlar da olabilir. Örneğin inşaat şantiyelerinde işçilerin ücretlerinin ödenmediği durumlarda iş bırakma eylemleri emek-maliyet hesapları adına yatırımcının aleyhine sonuçlanacağından, hakların elde edilmesi için çok etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Böylesi bir eylemliliğin farklı meslek kollarında ve aynı anda yürütölmesi bu imkanı arttıracaktır. Bazı hakların geri kazanılması, ilerlemekte olan bir yeniden yapılandırılma sürecinin durdurulması –bazı durumlarda geçici sürelerle-(yolların kapatılması, barikatlar kurulması gibi) ve de kentsel mücadelelerde yeni ittifakların oluşumuna gebe olması açısından önemli kazanımlardır.

(ii) Farklı ölçeklerde mücadele: Ölçek tartışmasının işaret ettiği sorunları gösteren iki analiz yapmak mümkündür. İlk olarak, ölçek atlamasının yarattığı olumlu çıktıları da göz ardı etmemek önem kazanır. Ölçekler arası bir geçişkenlik ve ortak deneyim altında bir birikim bize göre yukarıda da vurgusunu yaptığımız, eylem repertuarının oluşturulması ve de kent ölçeğinden dünyanın farklı yerlerine bu eylemlerin yayılması, hem zengin bir repertuarın oluşmasına hem de küresel ölçekte benzer taktiklerle direnişlerin bastırılmasında güç kullanan devletlerin pratiklerine karşı hazırlıklı olunmasına da imkan vermiştir. Yerel ölçeğin sunduğu imkanlar olan birbirini tanıma, arkadaşlık, güven ilişkisi kurabilme, daha az enerji ve zaman harcayarak bir araya gelebilme üst ölçeklerde ulaşılması zor potansiyeller olacaktır. Bu nedenle yerel ölçekte biriktirebilecek olan güçlü bir örgütlenme kapasitesinin üst ölçeklere nasıl aktarılacağı, yerel ölçeğin de nasıl kullanılacağı ile doğrudan ilişkilidir. Ölçekler arasındaki bilgi, deneyim aktarımı ve ölçeklerarası bir örgütlenme yapısının kurulması güç ilişkilerinin değişmesinde önemli bir rol oynayabilir.⁵⁰

İkinci olarak, ölçeklerarası mücadelenin dinamik yapısı eyleyenler için önemli bir birikim olanağını getirmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinde mahalle ya da ilçe ölçeğinde yürütölen mücadeleler, kentin merkezinde yer alan bir dönüşüm sürecinde mahallelerin ve ilçelerin sınırını aşabilir. Gezi Parkı'ndan filizlenen hareketin ülke geneline yayılması ve de farklı kentlerde benzer deneyimlerle yaşanması

⁴⁶ Harvey, 2013, s.120.

ve Genç, 2015; Ülger, 2015.

⁴⁷ Akçay ve Azizoğlu, 2014; 2015; Fırat ⁴⁸ Harvey, 2013.

⁴⁹ Harvey, 2013.

⁵⁰ Gough, 2014.

ardından, mahalle forumları ortaya çıkmıştır. Bu forumlar daha çok kent hakkı temelli mücadele ve tartışmalarının geliştirilmesine imkan sağlamıştır.⁵¹

(iv) İlkel birikim temelli kamusallaştırma: Kamusallaştırma tartışması müştereklerimiz temelli bir kentsel mücadele içinde ilkel birikimin güncel yorumları ile şekillenmektedir. Bu kapsamda kamusallaştırmanın imkanları, rekabetten azade bir özyönetim modeli ve mülkiyet sorununu aşma olarak ortaya atılmaktadır.⁵² Rekabetten azade bir özyönetim modeli, bir fabrika için uygulandığında, işçilerin karar alma süreçlerine bilfiil katılımı ve denetleme araçlarının salt devlet tarafından değil, devlet dışı mekanizmalardan oluşan bağımsız yapılarca yapılması anlamına gelmektedir.⁵³ Kamusallaştırma tartışması, siyasi iktidarı hedefleyen makro stratejiler ile yakın arkadaş grubu türü örgütlenme odaklarının hedeflediği kurtarılmış adacıklar olan mikro stratejiler ikilemenin boşlukta bıraktığı gri alanlara odaklanmaktadır. Bu gri alan, sadece talep eden değil aynı zamanda o talebin yerine getirilmesi için bilfiil özne olma durumunun kendisi olarak açıklanabilir.⁵⁴ Fırat ve Genç⁵⁵ tarafından özgüçlenme olarak ortaya atılan neoliberalizmin gündelik hayatlarımızda yarattığı parçalanma ve güçsüzleştirme yapısına karşı kolektif bir güçlenme pratiği kavramsallaştırması, söz konusu gri alanlarla da paralellikler taşımaktadır. Bu kavramsallaştırmaları daha somutlamak gerekirse, işgal evleri, bostanlar, sosyal merkezler gibi fiziki mekanlardan öte mahalle dayanışmaları, forumlar, üretim kooperatifleri, üretici ve tüketiciyi ilişkilendirecek gıda müşterekleri, ticari olmayan sağlık merkezleri ve kreşler sayılabilir. Ancak, Bonefeld'in tartışmaya açtığı çizgiden ilkel birikim kavramını ele aldığımızda, karşı bir örgütlenme pratiğinin temellerini de kamusallaştırma ve özgüçlenmenin sınırlarının daha ötesine taşımak gerekecektir. Bonefeld kavramı iki temelde ele alır: emeğin üretim araçlarından ayrılması ve bunun yeniden üretimi. Bu savla ilerleyecek olursak, Fırat ve Genç'in önerdiği gibi müşterekleşme mekânsal müşterekler yaratmanın ötesine geçmeli ve emeğin üretim araçlarının toplumsallaştırılması ve feminist yaklaşımla ilkel birikimi yorumlayan Federici'nin⁵⁶ savını takiben emeğin yeniden üretiminin de toplumsallaştırılması ile mümkün olabilir. Bu anlamda yukarıdaki tartışmayı geliştirmek için, kamusallaştırma kavramının ötesine geçebilecek bir kavram olarak toplumsallaştırmayı kullanmayı öneriyorum. Toplumsallaştırma kavramı iki temelde daha güçlü bir argüman kurmamızı sağlayacaktır. İlk olarak, kamusallaştırma tartışmasında kamu-özel ikiliğini aşma çabası olsa da bu ikilikten çıkmanın yolu kamu temelinden ortaya atılan kamusallaştırma kavramı yerine bize daha geniş ve kolektif bir zemini kurmada temel sağlayacaktır. İkilikler üzerine kurulu bir tartışmadan ziyade, farklı sınıfların yan yana gelme ve kolektif bir mekanı örgütlenme potansiyelini

farklı sınıflar arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin sosyalizasyonu üzerinden kavramsallaştırdığımızda mümkün olduğunu ileri sürüyorum. Bu yaklaşım aynı zamanda kısıtlı bir politik manevra alanı sağlayan özelleştirme karşıtı hareketlerin de sınırlarını ortaya koyma potansiyeli taşımaktadır. Burada bizim için önemli olan, kamuya ait bir alanın özelleştirilmesi durumunun ilkel birikim tartışmalarında görülen çitleme hareketinden nasıl farklılaştığıdır. Günümüz tartışmalarından özelleştirme ve kamunun kendi ait alanlardan yoksun bırakılması ilkel birikim tartışması içine oturtulduğunda, yoksunlaştırma anının sermayenin yeniden kurulum uğrağı ve (her zaman olmasa da) birikim sürecinin çalışan sınıflar aleyhine işleminin başlangıcıdır. İkinci olarak, böylesi bir kavramsallaştırma bize hem üretim hem de yeniden üretimin araçlarının ele geçirilmesini kapsama zeminini de sağlayacaktır. Böylece, emeğin üretim ve yeniden üretimin araçlarından ayrılması uğrağını bir bütünün ayrılmaz parçaları olarak tanıyan ve bu ayrımı ortadan kaldırmayı hedefleyen bir toplumsal yeniden kurulum olarak toplumsallaştırma kavramını kullanmak bize kentsel mücadele alanında yeni alanlar da açma imkanı sağlayacaktır.

Sonuç

Dünyanın farklı coğrafyalarında ortaya çıkan benzer kentsel mücadele süreçleri, bu yazının başında da söz ettiğimiz gibi küresel piyasalarla eklemlenme sürecinin hızlandığı günümüz kapitalizmde farklı bir kentsel mücadele hattının da örülmesi ihtiyacı ile karşı karşıyadır. Bu ihtiyaç, yukarıda ele alınan toplumsallaştırma temelli bir mücadele hattının sermayenin kurulumu ve yeniden üretimi uğrağı olarak kavramsallaştırıldığında borçlanma karşıtı bir mücadele ve toplumsal değişim potansiyeli taşımaktadır. Her yerelin kendi dinamikleri etrafında örgütleneceği bir mücadelenin yadsınmadığı bu yaklaşım, küresel bir mücadelenin ortak eksenini olarak görülebilir.

Bu kapsamda, ilkel birikim tartışmasının güncel yorumlarında ve günümüz kentsel mücadelesinin omurgasını oluşturan olay-temelli mücadelelerin aşarak toplumsallaştırmayı hedefine koyan bir mücadelenin temeli; salt kamusal bir mekanın 'var ve yok' olarak kavramsallaştırmasının ötesinde tartışılabilmesi için yoksunlaştırma yolu ile birikim yerine sermayenin yeniden kurulumu ile birikim kavramsallaştırması ile aşılabılır. Sermayenin yeniden kurulum uğrağı, toplumsalın yeniden kurulumunun ayrılmaz bir parçası olduğundan mücadelenin potansiyellerini ortaya koymakta da kolaylaştırıcı olacaktır. Sermayenin kurulum anını hem bir uğrak hem de süreklilik olarak kabul ettiğimizde bu uğrağın ve tekrar etme potansiyellerini ortadan kaldıracak bir toplumsal yeniden yapılanmanın üretim araçları ile yeniden üretim araçlarının özgürleştirilmesi temelinde yattığını savlıyoruz. Bu yaklaşım, teorik tartışmanın en soyut düzeyi olarak kabul edilebilir. Burada önemli olan, en soyut düzlemde kapitalist sistem ve patriyarkal sistemi doğrudan hedefle-

⁵¹ Çelik ve Ergenç, 2016.

⁵⁴ Akçay ve Azizoğlu, 2015, s. 131.

⁵² Akçay ve Azizoğlu, 2014; 2015.

⁵⁵ Fırat ve Genç, 2015.

⁵³ Akçay ve Azizoğlu, 2015, s. 130.

⁵⁶ Federici, 2012.

yen bir örgütlenme yapısının kabulünde yatmaktadır. Takip eden somutlama düzeylerinde farklı coğrafya ve zamanlarda farklı biçimler alan mücadele yapıları ile karşı karşıya kalabiliriz. Bu yapıların oluşması, karar alma süreçlerinin farklı ölçeklerde dağıtılarak, her yerelin özgünlüklerine göre şekil alması ile mümkün olabilecek açık uçlu bir süreçtir. Diğer yandan ise, ücretli emeği sermayenin boyunduruğundan kurtarmanın ötesinde cinsiyet temelli işbölümünü de aşmayı hedefleyen bir örgütlenme yapısı kurulmalıdır. Bu yapı, kadının bedeni üzerindeki kontrolünün yeniden sağlandığı bir toplumsallaşmanın kurulumu ve kadın-ışi/erkek-ışi ayırımının kaldırıldığı bir yapılanma ile mümkün olabilir. Bu nedenle, güncel mücadelelerde ve teorik tartışmada hakim yaklaşımların cinsiyet körlüğünün deşifre edilmesi patriyarka-karşıtı bir mücadelenin örülebilmesinde en az anti-kapitalist bir mücadelenin gerekliliği kadar elzemdir.

Kaynaklar

- Akçay, Ü. ve Azizoğlu, B. (2014) "Kamulaştırma mı, Kamusallaştırma mı?", <http://baslangicdergi.org/kamulastirma-mi-kamusallastirma-mi-umitakcay-bert-azizoglu/> (Erişim Tarihi 8 Nisan 2016)
- Akçay, Ü. ve Azizoğlu, B. (2015) "Devletleştirme, Kamusallaştırma ve Müşterekleştirme", *Başlangıç Dergisi*, Sayı 3, s.125-136.
- Bonefeld, W. (2014) "Kapitalist Birikim ve Özgür Emek: Toplumsal Kuruluş Üzerine", Ed.: O. Göztepe (editör) *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldırıcı*, İstanbul, Notabene, s. 65-88.
- Boratav, K., Şenses F., Türel, O., Voyvoda, E. (Ed.) (2015) *AKP'li Yıllarda Emeğin Durumu, Bağımsız Sosyal Bilimciler*, İstanbul, Yordam Kitap.
- Castells, M. (2015) "The Egyptian Revolution", Ed.: J. Goodwin ve J. M. Jasper (editör) *The Social Movements Reader*, Sussex, Wiley Blackwell, s. 45-52.
- Çakır, G. Ve Aktükün-Başpınar, Ö. (Ed.) (2015) *Gezi Tartışmaları*, Ankara, Ütopya Yayınevi.
- Çelik, Ö. ve Ergenç, C. (2016) "Ankara'nın Kent Mücadelesi ile İmtihanı", *Saha Dergisi*, Sayı 3, s. 10-14.
- Çelik, Ö. (2014) "Urban neoliberalism, strategies for urban struggles, and 'the right to the city', Interview with Jamie Gough", *Capital and Class*, Sayı 38(2), s. 414-451.
- De Angelis, M. (2014) "Marx ve İlkel Birikim: Kapitalist 'çitlemenin' sürekli karakteri", Ed.: Göztepe, O. (editör) *İlkel Birikim: Sermayenin Kaldırıcı*, İstanbul, Notabene, s. 89-114.
- Federici, S. (2012) *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction and Feminist Struggle*, Oakland, PM Press.
- Fernandes, E. (2007) "Constructing the right to the city in Brazil", *Social and Legal Studies*, Sayı 16(2), s. 201-19.
- Fırat, D. (Ed.) (2014) *Sokağın Belleği*, Ankara, Dipnot.
- Fırat, B. Ö. ve Genç, F. (2015) "Müşterekler Politikasının Güncelliği", *Başlangıç*, Sayı 3, s. 137-147.
- Goldstone, J. A. (2015) "Understanding Revolutions: The Arab Uprisings", Ed.: J. Goodwin ve J. M. Jasper (editör) *The Social Movements Reader*, Sussex, Wiley Blackwell, s. 398-404.
- Gough, J. (2014) "The difference between local and national capitalism, and why local capitalisms differ from one another: A Marxist approach", *Capital and Class*, Sayı 38(1), s. 197-210.
- Göztepe, Ö. (Ed.) (2013) *Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler*, İstanbul, Notabene.
- Harvey, D. (2004) "'Yeni' emperyalizm: mülksüzleşme yoluyla birikim", *Praksis*, Sayı 11, s. 23-48.
- Harvey, D. (2008) "The right to the city", *New Left Review*, Sayı 53, s. 23-40.
- Harvey, D. (2012) *Marx'ın Kapital'i İçin Kılavuz*, İstanbul, Metis.
- Harvey, D. (2013) *Asi Şehirler*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Kara, A., Karaduman, Ö., Dinçer, Y. (Ed.) (2014) *18 Brumaire'den Taksim Direnişine Geziyi Soldan Kavramak*, İstanbul, Kalkedon.
- Kuymulu, M.B. (2013) "The vortex of rights: the 'Right to the City' at the crossroads", *International Journal of Urban and Regional Research*, Sayı 37(3), s. 923-40.
- Lefebvre, H. (1968/1996) *Le droit a la ville*, Paris: Anthropos. English translation 'The Right to the City', Part II in Kofman, E. And Lebaş, E. (1996) *Lefebvre: Writings on Cities*. Oxford, Blackwell.
- Lefebvre, H. (1970/2003) *La revolution urbaine*, Paris: Gallimard. English translation (2003) *The Urban Revolution*, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Lenin, V. I. (1899/1960) "The Development of Capitalism in Russia", in *Collected Works*, Volume 3, London, Lawrence & Wishart.
- Luxemburg, R. (1913/1963) *The Accumulation of Capital*, London, Routledge.
- Madra, Y. (Ed.) (2015) *Türkiye'de Yeni İktidar Yeni Direniş*, İstanbul, Ayrıntı.
- Marx, K. (1973) *Grundrisse*, Harmondsworth, Penguin.
- Mayer, M. (2009) "The 'right to the city' in the context of shifting mottoes of urban social movements", *City*, Sayı 13(2/3), s. 362-74.
- Milkman, R., Luce, S. ve Lewis, P. (2015) "Occupy Wall Street", Ed.: J. Goodwin ve J. M. Jasper (editör) *The Social Movements Reader*, Sussex, Wiley Blackwell, s. 30-44.
- Mitchell, D. (2003) *The Right to the City: social justice and the fight for public space*, New York, Guilford Press.
- Osorio, L. (2006) "The world charter on the right to the city", Ed.: UNESCO International Public Debates: Urban Policies and the Right to the City, Paris, UNESCO, s. 107-110.
- Öğütte, V. S. ve Göker, E. (Ed.) (2014) *Gezi ve Sosyoloji*, İstanbul, Ayrıntı.
- Sadri, S. Z. vd (Ed) (2013) *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sönmez, M. (2013) *Kent Kapital ve Gezi Direnişi*, Ankara, Nota Bene Yayınları.
- Şengül, T. (2015) "Gezi başkaldırısının ertesinde kent mekanı ve siyasal alanın yeni dinamikleri", *METU JFA*, Sayı 32(1), s. 1-20.
- Tonak, A. (2013) *Kent Hakkı'ndan İsyana*, İstanbul, Agora Kitaplığı.
- Tuğal, C. (2013) *Gezi'nin Yükselişi, Liberalizmin Düşüşü*, İstanbul, Agora Kitaplığı.
- Uluğ, Ö. M. ve Acar, Y. G. (Ed) (2014) *Bir Olmadan Biz Olmak*, İstanbul, Dipnot.
- UN-HABİTAT (2002a) Press release, first ever World Urban Forum successfully launched. Nairobi, 29 April [WWWdocument]. URL <http://www.unhabitat.org/content.asp?typeid=5&catid=7&cid=2609> (Erişim tarihi 21 Ekim 2011)
- UN-HABİTAT (2002b) Report of the first session of the World Urban Forum. Nairobi 29 April-3 May [WWWdocument]. ÜRL <http://www.unhabitat.org/categories.asp?catid=584> (Erişim tarihi 21 Ekim 2011).
- Ülger, Z. (2015) "Müşterekler Mücadelesinde Devlet Mülkiyeti Olarak Kamuyla Hesaplaşmak", *Başlangıç*, Sayı 3, s. 149-154.